

Людмила Сісіна,

головний бібліограф,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: milamila1951@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5032-3989>**КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОСТІР БІБЛІОТЕКИ
ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

Під впливом суспільних трансформацій та постійно оновлюваних інтернет-технологій, що презентують різні засоби створення та подання інформації в комунікаційних каналах, комунікативна діяльність сучасних бібліотек зазнає відповідних змін. У контексті висвітлення цих змін зроблено висновок про те, що зміна стереотипів і потенціал бібліотечних фондів, власна інформаційно-аналітична продукція, забезпечення швидкого доступу до масивів електронної інформації та сервісна практика, орієнтована на потреби різних груп користувачів, сприяють розширенню бібліотечного комунікативного простору, його змістовому наповненню та організації комунікативних осередків для інтелектуального розвитку громадян, культурного обміну і взаємодії, освіти, бізнесу, міжособистісного спілкування, проведення дозвілля тощо. Налагодження в бібліотечній системі ефективної інформаційно-комунікативної взаємодії між її учасниками забезпечує її сталість і подальший розвиток бібліотеки як джерела надійних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: стратегічні комунікації, комунікативні практики, комунікативний досвід, комунікативна політика, суб'єкт комунікації, наукові комунікації.

Стратегічний вектор розвитку бібліотеки як соціального інституту на початку ХХІ ст. визначає зміни в сучасному інформаційному просторі, зумовлені оновлюваними інформаційно-комунікаційними технологіями. Увагу дослідників привертає комунікативна складова як один із засобів оптимізації бібліотечної діяльності та адаптування до нових соціально-комунікативних реалій. Доктор наук із соціальних комунікацій Г. Шемаєва зазначає, що нові моделі вдосконалення книгозбірні засновані на комунікації, оскільки саме «інформатизація комунікаційної діяльності, розвиток якої протягом кінця ХХ – початку ХХІ ст. призвів до інтеграції всіх існуючих засобів трансляції суспільної інформації,

© Л. Сісіна, 2020

стала найважливішим фактором значних трансформаційних змін в бібліотеках сфери вищої освіти» [13, с. 5].

Актуальні питання бібліотечної комунікації та розвитку бібліотеки як інформаційно-комунікативної системи висвітлюють В. Горовий, Т. Гранчак, І. Давидова, Х. Ельбесхаузен, Р. Ольденбург, О. Онищенко, Г. Шемаєва. Майбутнє бібліотек учені пов'язують з їх розвитком як базових комунікативних структур, що концентрують комунікативну культуру суспільства та забезпечують комунікативні процеси з використанням документів, інформації і знань. Аналіз розміщеної на сайтах зарубіжних і вітчизняних бібліотек інформації підтверджує висловлювання вчених про загальну тенденцію активізації комунікативної діяльності бібліотек, збагачення її змісту та урізноманітнення її форм і напрямів.

Метою дослідження є висвітлення найбільш характерних особливостей комунікативного компонента в бібліотечній діяльності, спрямованій на надання широкого спектра послуг для задоволення потреб різних суспільних груп користувачів і підвищення якості життя громади й окремої людини, та з'ясування чинників, які зумовлюють ці особливості.

Комунікативна функція – одна із сутнісних для бібліотеки, «яка за своєю природою є суто комунікаційною структурою, котра концентрує в собі всі комунікаційні форми соціальної взаємодії в їх історичній цілісності» [13, с. 7]. Бібліотека транслює культурні норми і цінності від покоління до покоління, сприяючи соціальній адаптації та соціалізації індивідів. Взаємозв'язок з користувачами протягом віків мотивує функціонування й трансформацію діяльності бібліотеки як соціального інституту. Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, впровадження інноваційних технологій поширення інформації збагатили новим змістом комунікативну функцію та розширили можливості її реалізації. Бібліотеки сьогодні є платформами перетину різновекторних комунікативних потоків: міжособистісної, міжгрупової, міжвідомчої, державної комунікації, комунікації між користувачем і документом тощо [4, с. 92].

Нові методи роботи з читачами набувають розвитку в інформаційному середовищі епохи електронних комунікацій, яка кардинально змінила умови для культурного обміну і взаємодії, освіти, бізнесу, міжособистісного спілкування, стираючи часові, просторові, мовні та інші бар'єри, і призвела до збільшення кількісного складу учасників комунікативного процесу та обсягів інформації, що передбачає налагодження різних форматів діалогу з користувачами.

У величезному масиві інформації, 80% якої, за багатьма свідченнями, перебуває в неструктурованому стані, бібліотеки сьогодні виконують

роль навігаторів, що вигідно вирізняє їх серед інших комунікативних суспільних структур. Адже, як зазначає професор В. Горовий, орієнтиром оцінювання нової інформації з точки зору її практичного використання й поповнення бібліотечних ресурсів, як і завжди, залишаються знання – якісна частина суспільно значущого ресурсу, що була перевірена практикою і становить акумульований досвід [3]. Саме бібліотека надає найбільш повну, достовірну, якісну, перевірену експертами інформацію.

Сайт сучасної бібліотеки виступає самостійним каналом комунікації з користувачем та засобом інтернет-навігації. Усвідомлення бібліотеками перетворень, що відбуваються в суспільстві загалом та в науковій комунікації і в навчанні зокрема, мотивує їх оперативно надавати широкий і демократичний доступ до знань усім категоріям користувачів.

Однією з особливостей та водночас визначальних тенденцій соціально-комунікативної діяльності бібліотек є переорієнтування на налагодження взаємодії з індивідуальним читачем та забезпечення його необхідним саме йому особисто матеріалом (індивідуальний інтегрований сервіс), обслуговування не читача взагалі, а конкретного відвідувача, користувача, споживача або їх конкретної соціальної групи, і нині, при переході до когнітивно насичених соціальних комунікацій і становленні ноосферної цивілізації – суспільства розуму, вона спрямована на забезпечення формування свідомості соціально активної творчої особистості [8, 5].

Вагомий вплив на комунікативний процес справляє посилення аналітичного компонента в обробці інформації, компонуванні отриманих даних і наданні користувачеві сконцентрованої за його запитом інформації. Беручи участь у формуванні інформаційної бази, бібліотечні інформаційно-аналітичні структури виступають опосередкованим каналом комунікації між замовником і потрібними для нього знаннями з певної проблеми, адаптуючи останні під потреби замовника у своїх продуктах – аналітичних статтях, довідках тощо – шляхом висловлення певних оцінок, теорій, прогнозів.

Сучасні бібліотеки у своїй діяльності поєднують традиційні й новітні бібліотечні комунікативні практики: усну, документальну і цифрову (електронну). Це дає їм змогу розширити свій комунікативний простір – реальний і віртуальний. Спілкування у віртуальному просторі для бібліотек в останні роки виокремилось у спеціальний вид комунікації, яка існує тільки в межах віртуальної реальності і визначає відмітні риси такого спілкування. У сучасних комп'ютерних мережах розвинена можливість реалізації двостороннього зв'язку в процесі спілкування між споживачами інформації та бібліотеками, які її надають.

Бібліотека – це місце, де цифровий та фізичний простори перетинаються та доповнюють, а не виключають один одного. Цифрові (електронні) послуги для бібліотек, які постійно напрацьовують комунікативний досвід, забезпечуючи рух інформації і знань у соціумі, є також одним із способів взаємодії з іншими бібліотеками, щоб ефективно ділитися знаннями, культурою і навичками та повною мірою задовольняти запити користувачів, продиктовані вимогами сьогодення.

Накопичувані бібліотеками електронні інформаційні ресурси нині важливі у створенні нових моделей наукової взаємодії. Науковий портал бібліотеки – нова когнітивна модель наукових комунікацій, що забезпечує доступ до знань і транспортування їхніми електронними каналами, сприяє поширенню результатів науково-дослідної діяльності вчених у віртуальному просторі, їх формальному й неформальному спілкуванню. На національному рівні формування такого порталу здійснює колектив Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ). Проєкт «Наука України: доступ до знань» передбачає створення середовища комунікації для українських вчених та інформаційно-аналітичної системи супроводу їхньої наукової діяльності, а також підвищення доступності електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів наукових бібліотек України за рахунок використання сучасних бібліотечних і веб-технологій. НБУВ також надає доступ до передплатених та безкоштовних провідних світових баз наукової інформації; щоб зорієнтувати своїх користувачів у масивах наукової інформації, організовує наукові конференції, презентації наукових книг, баз даних, наукових установ, проєктів і результатів досліджень, зустрічі з ученими, діячами культури, громадськими діячами, різні тематичні книжкові виставки, обговорення нових видань, пам'яток літератури і мистецтв. Крім того, НБУВ проводить навчально-практичні семінари, майстер-класи, надає за запитом індивідуальні консультації.

Як зазначає академік О. Онищенко, з утвердженням стилю життя суспільства знань зростає потреба в масовому науковому спілкуванні і бібліотеки – «одні з найзручніших, створених самою історією платформ для цієї мети», для реалізації природного прагнення людини до обміну думками, оскільки традиційно бібліотеки були найбагатшим, найнадійнішим, найупізнаванішим джерелом знання [8, с. 15–16].

Для еволюції системи наукових комунікацій у цілому та наукової бібліотеки зокрема тенденції створення і використання електронних ресурсів бібліотек як нових форм наукових комунікацій (електронні бібліотеки, наукові та інформаційно-бібліотечні портали, реферативні й повнотекстові

бази даних, репозиторії, електронні журнали та електронні повнотекстові копії друкованих видань), розвиток форм і засобів доступу до знання стали визначальними.

Вибірковий огляд сайтів вітчизняних та зарубіжних бібліотек свідчить про розмаїття пропонованих ними комунікативних практик правової, економічної, культурної, просвітницької тематики. Характер і зміст комунікативних практик визначається метою діяльності, кількістю користувачів та рівнем їхніх користувацьких навичок, форматом взаємодії (традиційний чи віртуальний). Найактуальнішими формами таких практик вітчизняні дослідники визнають навчальні семінари з роботи з базами даних, диспути, читацькі конференції, презентації книг, відеолекторії, усні журнали, кіноперегляди, краєзнавчі клуби, вечори запитань і відповідей, години цікавих повідомлень, бібліоінформіни, мистецько-знавчі перегони, виставкові проекти, спільні заходи бібліотек з музеями, архівами, видавництвами.

Комунікативні практики бібліотек реалізуються в певному соціокультурному середовищі, яке, з одного боку, зумовлює їхній характер, а з іншого – відчуває комунікативний вплив самих книгозбірень. Так, створення в бібліотеці атмосфери відпочинку, розваги, організація зустрічей, виставок, заняття художньою самодіяльністю, проведення обрядів тощо виправдовує себе переважно в діяльності масових бібліотек, зокрема невеликих, які вирішують завдання залучення людей до культурного дозвілля, що включає й просвіту. Сутнісне призначення великих бібліотек, особливо наукових, – «поширення знань, вченості, корисної інформації, культури, духовності». Тому, якщо говорити про наукову бібліотеку як про «третє місце» (нарівні з роботою і помешканням) у життєвому просторі людини, то це має бути «будинок знань» (не просто сховище), фабрика думки, центр синтезу та передачі всім охочим науково й соціально значущої інформації. Тож і масові заходи в такій бібліотеці «мають наповнюватися науковим змістом, підпорядковуватися завданням залучення людей до знання, впровадження науки в практику» [8, с. 15].

Водночас поява інноваційних інформаційно-комунікативних технологій змінює усталені стереотипи в освітній та науковій галузях і актуалізує перехід від традиційних до інтерактивних методів та методів взаємодії [4]. Дослідники відзначають потужний освітній та науково-дослідний потенціал такої специфічної соціально-комунікативної практики, як гра. Однією з функцій гри є формування в суб'єкта потрібних для особи та соціуму соціальних навичок і вмінь. Ігровий простір – реальний і віртуальний – вирізняє інтенсивна комунікація. Перевагами гри є її

мотиваційна привабливість, пов'язана з розважальним характером, пришвидшений аналіз інформації, яку отримують учасники в процесі гри, і, відповідно, сприяння в такий спосіб набуванню ними нових знань з одночасною перевіркою здатності застосування цих знань, розвиток соціальної ідентичності, заохочення до спільного з іншими учасниками використання й обговорення набутих знань. Бібліотеки в усьому світі використовують цю діяльну форму соціальної комунікації, що формує середовище соціальних практик, які є важливою частиною генерування знань та обміну ними через взаємовідносини між особою і світом.

Доктор наук із соціальних комунікацій Т. Гранчак, яка розглядає пізнавальні, навчальні ігри, ігрові проекти для наукових досліджень у контексті формування бібліотечного середовища управління знаннями, зазначає, що «бібліотека організовує ігровий простір, додає грі системності, створює умови для її ефективності». Вона наголошує на потребі широкого впровадження ігрових технологій як інноваційного інструменту управління знаннями в діяльність вітчизняних бібліотечних інституцій, зокрема академічних бібліотек і наукових бібліотек закладів вищої освіти, формування в бібліотеках ігрового бібліотечно-інформаційного середовища. У рамках проведення гри наукова бібліотека відіграє роль посередника комунікації між науково-дослідною установою і студентською громадою закладу вищої освіти, надаючи точку доступу до гри або створюючи ігровий простір. Сьогодні вітчизняні бібліотеки періодично організовують проведення ігор різноманітного спрямування та тематики, проте, зауважує Т. Гранчак, такі випадки не набули системності, «ігри, які проводяться в бібліотеках, не стосуються наукових досліджень, тож потенціал гри як інноваційної технології управління знаннями використовується бібліотеками не повною мірою» [4].

Внутрішнє облаштування реального бібліотечного простору також має важливе значення, адже він пропонується не лише для читання. Мають попит створювані в бібліотеках молодіжні, динамічні, привабливі, комфортні місця для індивідуального чи колективного навчання, ділових та інтелектуальних ігор, для творчості й інновацій, для занять мистецтвом, проведення бібліоквестів, тренінгів. Учасники конференції «Next Library 2019» (м. Орхус, Данія), яким було надано можливість відвідати публічні бібліотеки Данії, відзначили грамотне облаштування інтер'єрів у книгозбірнях цієї країни, розроблених для різноманітних видів діяльності [19]. Як правило, тут усе зроблено так, щоб бути максимально простим і доступним, має прозору технологію, просте у користуванні обладнання і програмне забезпечення.

Показовою є комунікативна політика публічної бібліотеки округу Каягога (штат Огайо, США). У зверненні до користувачів на сайті бібліотеки зазначено: «Тут пропонуються найкращі послуги в публічній бібліотеці, тому що ви цього заслуговуєте. Ми зосереджені на тому, щоб бути для вас центром життя громади. І ми залишаємось відданими створенню середовища, в якому процвітають читання, навчання протягом усього життя та громадянська активність» [17].

Бібліотека надає місця для зустрічей у своїх конференц-залах, де групи можуть збиратися для культурних, громадських, інтелектуальних та неформальних освітніх заходів. Водночас право групи на проведення тут зустрічі не означає схвалення політики та переконань її учасників публічною бібліотекою округу Каягога.

Звертаючись до батьків, бібліотека пропонує допомогу їхнім дітям, щоб вони могли «безпечно та відповідально користуватися Інтернетом, за умови, що вони відвідують інтернет-клас у бібліотеці», а також рекомендує вебсайти для дітей, створені Американською бібліотечною асоціацією, які містять поради щодо позитивного, безпечного використання Інтернету дітьми, і спеціальні сайти для батьків та опікунів з рекомендаціями щодо сімейної безпеки в Інтернеті, правилами та етикетом для дітей під час користування Інтернетом та визначення інтернет-термінології [17].

Простори та програми, що об'єднують людей, можуть допомогти покращити діалог щодо вирішення соціальних питань та забезпечити важливі економічні можливості для громади.

Директор Публічної бібліотеки округу Сесіл, штат Меріленд (США) М. Міллер та бізнес-бібліотекар Л. Метцлер, які для підприємців-початківців організували Інформаційний центр малого бізнесу (SBIC), зазначають, що бібліотека допомагає людям на стадії мрії – це зручне місце для того, щоб запитати і з'ясувати, які кроки потрібно зробити на шляху до її здійснення. Бібліотеки пропонують усе: семінари, консультації, корисні ресурси, зручні робочі місця, а також поради бібліотекаря, який має досвід ведення бази даних і критичний дослідницький досвід. Адаптація бібліотечних послуг до потреб спільноти є ключовою, підкреслюють вони [16].

В Україні спостерігається тенденція створення молодіжних просторів у бібліотеках, метою яких є сприяння всебічному розвитку особистості, інтелектуальному самовдосконаленню, гуманізації способу життя молодого покоління, працевлаштуванню молоді та зайнятості у вільний час, молодіжному підприємництву, забезпеченню громадянської освіти й розвитку волонтерства, підвищенню рівня мобільності молоді.

Молодіжний простір – це вільне середовище для спілкування, соціальних ініціатив, співпраці, навчання, творчості та активного, змістовного і якісного дозвілля. Як зазначається в посібнику «Молодіжні простори в бібліотеках», затвердженому Президією Української бібліотечної асоціації в 2018 р., «принциповою відмінністю молодіжного простору в бібліотеці від, наприклад, коворкінгів чи клубів за місцем проживання є безоплатна форма обслуговування, коли відвідувач безоплатно користується всіма ресурсами та засобами, які наявні в цьому просторі» [7].

Облаштовані і вже функціонують молодіжні простори в бібліотеках Києва, Львова, Одеси, Луцька, Запоріжжя. Серед успішних прикладів організації молодіжних просторів Українська бібліотечна асоціація відзначає Молодіжний центр «М-Формація» (м. Бердичів Житомирської області), що діє з 2016 р. як структурний підрозділ міської центральної бібліотеки, молодіжний простір Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. С. Грушевського, організований у 2016 р., Першу львівську медiateку, яку було відкрито у 2014 р. у Центральній міській бібліотеці для дорослих ім. Лесі Українки, культурний простір «LesyaHub», створений у 2015 р. у Дружківській центральній міській бібліотеці імені Лесі Українки за ініціативи бібліотекарів та самої молоді (Донецька область) [7].

Так, у молодіжному просторі Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. С. Грушевського поєднано абонемент і конференц-зал, зал зустрічей і вільного спілкування, традиційний читальний зал і комп'ютерний зал. Простір укомплектований найсучаснішою українською літературою, має сучасні періодичні видання, є вільний доступ до Wi-Fi. У залі встановлено комп'ютери, проєкційний екран, звукопідсилювальну апаратуру, столи-трансформери. Подушки на підвіконнях додають комфорту для перебування в бібліотеці. Загалом простір має сучасний та затишний дизайн. Відділ читального залу легко трансформується у кінозал. Бібліотека ефективно використовує усі можливості своїх площ. Інформація про заходи поширюється в соціальних мережах та висвітлюється у ЗМІ [7].

Тут діють клуби за інтересами та проводяться тематичні зустрічі. Організовано «Курси української мови» в рамках проекту «Одеса україномовна», курси української мови для військових, «Курси з основ комп'ютерної грамотності» для осіб пенсійного віку, «Мінілекції молодих вчених і любителів науки в рамках проекту 15x4 Od», навчання молоді програмуванню за програмою «Технологічна нація». Клуб «Зірки Одеси» – це місце

для зустрічі екскурсиводів-аматорів, для дискусій, спільних обговорень історичного становлення Одеси. Працює пункт з надання безкоштовної первинної правової допомоги малозабезпеченим особам, де проводять консультації фахівці Головного управління юстиції в Одеській області. Діють клуб-лекторій духовно-патріотичного виховання громадянина України та школа медіапатріотів. Проводяться тренінги різної тематики – «Як відкрити ресторан та організувати ресторанный бізнес», «Ефективні комунікації в світі, на роботі та вдома».

Бібліотека є партнером проекту «Відкритий університет», що популяризує неформальну освіту дорослих протягом життя [7].

Комунікативним центром для активної та діяльної молоді Бердичева стала молодіжна майстерня «М-Формація». Ініціатива її створення виникла безпосередньо в колі користувачів Бердичівської центральної міської бібліотеки, і не випадково, адже бібліотека й до цього часу була гарним простором для молоді, яка бажала проводити тут своє дозвілля. «М-Формація» має стильний і сучасний інтернет-центр, функціональну інтерактивну читальну залу. Вхід до приміщення обладнано пандусом.

Діяльність молодіжного центру спрямована на особистісне духовне та інтелектуальне зростання, творчу самореалізацію та самоствердження його членів. Спільно з громадою міста «М-Формація» реалізує ряд проєктів щодо формування правової культури та профілактики неправної поведінки молоді, розвитку культурних традицій у молодіжному середовищі, неформальної освіти тощо.

Культурний простір «LesyaHub» у Дружківській центральній міській бібліотеці ім. Лесі Українки був створений у 2015 р. за ініціативи бібліотекарів та самої молоді. За фінансової підтримки з боку програми «Бібліоміст» і благодійної організації «Львівська освітня фундація» придбали технічне обладнання, настільні ігри та матеріали.

Простір «LesyaHub» став місцем зустрічей та неформального спілкування, де можна знайти однодумців, співрозмовників, партнерів, втілити свої творчі задуми, урізноманітнити дозвілля. Тут відбуваються воркшопи, виставки, зустрічі з письменниками та митцями, турніри з настільних ігор.

У 2017 р. культурний простір «LesyaHub» взяв участь у проєкті «Гідна країна для гідних людей», спрямованому на сприяння інноваційним центрам розвитку для молоді та дітей у Донецькій області. Результатом реалізації проєкту стало створення двох залів – мистецької лабораторії «Art-room» та центру неформальної освіти «Speech-room».

У «Art-room» збираються художники, архітектори, урбаністи, фотографи. Тут відбуваються книжкові толоки, творчі зустрічі з відомими

українськими культурними діячами: письменниками, поетами, режисерами, акторами, музикантами; влаштовують пересувні виставки, експозиції, інсталяції сучасних молодих українських художників, у тому числі в рамках співпраці з Національним музеєм Шевченка (м. Київ).

Другу локацію призначено для реалізації нових ідей в атмосфері, яка сприяє творчому настрою, дає змогу знайти однодумців, нових друзів. Це освітня локація, покликана допомогти учням, студентам виявити свій потенціал за допомогою літератури, тренінгів, воркшопів, також тут відбуваються заняття з вивчення англійської мови, проводяться дискусії і працює клуб з настільних ігор [7].

Новою моделлю роботи бібліотек з користувачами та прикладом успішної організації комунікативного бібліотечного простору є коворкінг – окремий простір у приміщенні бібліотеки з гнучкою організацією середовища, що трансформується для потреб конкретного заходу або групи людей та забезпечений комп'ютерами і Wi-Fi зв'язком для самостійної роботи, спільного обговорення ідей та ініціатив, обміну знаннями на локальному рівні, а також місце для проведення тренінгів, зустрічей з діловими партнерами, інтелектуального дозвілля.

«Коворкінг сприяє колективному, заснованому на співтоваристві підходу до організації культурної чи творчої роботи, де особлива роль відводиться коворкінг-господарю, діяльність якого характеризується як кураторська практика, спрямована на створення атмосфери співпраці і соціальних відносин. Саме такими коворкінг-господарями наприкінці 2000-х років стали виступати загальнодоступні бібліотеки, перш за все міські... У бібліотеках є все для організації коворкінгу – Інтернет, робочі місця, грамотно організоване освітлення, спокійна робоча атмосфера. Перевагою бібліотечного коворкінгу серед існуючих потужних конкурентів є його безкоштовність» [12].

Користувачами коворкінгу є, зокрема, фрилансери, які потребують як спілкування в групі, запозичення ідей, обміну думками, праці у тісному контакті, так і самостійної, децю ізольованої праці.

Прикладами успішних бібліотечних коворкінгів є коворкінг-центр «Велка» у Науковій бібліотеці Національного політехнічного університету «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», коворкінг-центр «Спільно Hub» у Запорізькій ОУНБ, Центр спільної роботи та інновацій «UTime Hub» (коворкінг-центр) Наукової бібліотеки Української академії банківської справи Національного банку України [12].

У Києві в 2017 р. розпочато проєкт «Сучасний бібліотечний простір – БібліоHUB» [14]. Його метою є створення сучасного територіального

інформаційного та культурно-просвітницького центру вільного доступу громади до інформації на різних носіях, переобладнання бібліотеки в сучасний інтелектуальний простір. Це безкоштовна бібліотечна послуга, що важливо для людини, яка перебуває у скрутному фінансовому становищі. Сьогодні в проєкті беруть участь сім районів міста (Шевченківський, Дніпровський, Святошинський, Деснянський, Подільський, Голосіївський і Дарницький), вісім бібліотек набули новий фірмовий стиль, сучасний вигляд та запроваджують інноваційні технології для облаштування мультимедійного простору для зустрічей, навчання, обміну думками та ідеями, для спільної праці, проведення тренінгів, лекцій, майстер-класів для творчих, активних, креативних людей, які генерують ідеї для розвитку свого міста, району.

На початку 2020 р. запрацювала перетворена на сучасний хаб бібліотека Святошинського району «Свічадо». Подібно до вже функціонуючих бібліотека має власну айдентику, фірмовий стиль, логотип. На сьогодні це один із кращих серед бібліохабів. Тут виконано капітальний ремонт приміщення, оновлено всі меблі і встановлено сучасне обладнання – 3D принтер, техніку для людей з порушенням зору, проєктор, підвісні мікрофони тощо. Головною відмінністю бібліотеки «Свічадо» від інших оновлених бібліотек є поділ на зони і тактильні лінії для слабозорих, які розташовані по всьому приміщенню. Ця бібліотека спеціалізується на дитячій літературі, проте вона має зали з книжками для дорослої аудиторії [11].

Проєкт «Сучасний бібліотечний простір – БібліоHUB» розрахований на киян, які мають спільні інтереси, громадських активістів, молодь, поетів письменників, учасників тренінгів, а також на людей, які прибули до міста у відрядження; гостей міста, внутрішньо переміщених осіб, учасників АТО та членів їхніх сімей, на безробітних, людей похилого віку, самотніх, дітей, якими не опікуються батьки, дітей з малозабезпечених багатодітних сімей, людей з обмеженими можливостями.

Результат роботи бібліотечних комунікативних просторів перевіреним досвідом європейських країн. Зустрічі в бібліотеці спонукають до читання, розвитку критичного мислення, проведення інтелектуального дозвілля. Інтелектуальний розвиток громадян є запорукою національної свідомості, стабільності місцевої громади та держави загалом.

Перетворення вітчизняних бібліотек на сучасні публічні простори триває.

Взаємообумовлені цивілізаційний розвиток і запити користувачів, постійно оновлювані інформаційно-комунікаційні технології, посилення аналітичного компонента в бібліотечній діяльності є основними чинни-

ками появи нових форм і методів комунікації, розширення бібліотечного комунікативного простору та визначення його змістового наповнення.

Незважаючи на розмови про бібліотечну кризу, зарубіжні та вітчизняні бібліотекознавці відзначають досить активну комунікативну діяльність, перспективними рисами якої нині є діалог та участь, і наголошують, що сучасна бібліотека як соціальний інститут залишається важливим компонентом системи масової комунікації, оскільки не лише забезпечує інформаційні потреби суспільства, а й, використовуючи традиційні та інноваційні методи роботи, формує його ціннісні орієнтири [10, 18].

Інформаційно-комунікативна взаємодія в бібліотечній системі сприяє налагодженню взаємозв'язків між її учасниками, вона стає інтерактивною, мережевою формою комунікації, яка відображає багатогранність спілкування в інформаційному середовищі і сприяє модернізації та активізації роботи бібліотек.

Як соціальний інститут і учасник розвитку стратегічних комунікацій бібліотеки відіграють важливу роль у становленні та розвитку інформаційної взаємодії на загальнодержавному рівні, розвиваючи взаємозв'язки з усіма структурами суспільства, у тому числі й із центральними та регіональними управлінськими структурами. Передусім ідеться про інформаційно-комунікативний супровід усіх суспільно значущих процесів і подій, що відбуваються в країні й до яких бібліотеки активно долучаються. За сучасних технічних і технологічних можливостей це не лише інформація чи аналітичні матеріали, а й формування мережевих спільнот і платформ для обміну думками та з'ясування точок зору на актуальні суспільні проблеми.

Так, у відповідь на потребу людей у знаннях нових законів поширеною практикою на початку XXI ст. стало відкриття вітчизняними бібліотеками центрів правової інформації, організація ними інформаційно-правового обслуговування та поширення правових знань з метою формування правової культури місцевих громад. Регіональні та місцеві бібліотеки активно використовують оперативну інформацію стратегічних комунікацій, зв'язки з громадськістю та ЗМІ, налагоджують зворотний зв'язок із читацькою аудиторією, враховуючи думки і реакцію цільової аудиторії на конкретні події, заходи тощо, та виступають посередниками в системі комунікацій між владою і громадою [6].

Постійно розширюючи партнерські зв'язки з представниками влади та громадських організацій в інформаційно-просвітницькій, дозвіллевій діяльності, бібліотеки організують дні інформування населення з актуальних питань, правознавчі години, проводять навчальні тренінги

з правової обізнаності для громадських організацій, організують онлайн-спілкування з представниками органів місцевої влади або запрошують їх на зустрічі до своїх приміщень, здійснюють електронну розсилку документів.

Бібліотеки надають свій простір та виконують функції організаторів пунктів громадських депутатських приймалень, створюють пункти доступу громадян (далі – ПДГ) до інформації органів державної влади. ПДГ – це спеціально облаштоване комп'ютерне місце з підключенням до Інтернету, де користувачі можуть самостійно або з допомогою бібліотекаря отримати доступ до інформації органів влади будь-якого рівня. ПДГ оформлений спеціальним плакатом, забезпечений інструкціями-порадами щодо здійснення пошуку інформації, навігаційними ресурсами, бібліографічними списками, рекламними буклетами Української бібліотечної асоціації, виданими за проектом ПДГ.

Ефективна комунікативна активність бібліотек допомагає налагодити зв'язок не лише з постійними, а й з потенційними користувачами. Це, безсумнівно, підвищує престиж книгозбірень та допомагає їм стати незмінною складовою місцевого співтовариства [1, 2].

Серед українських реалій, у яких інформаційно-комунікативна функція бібліотек набуває особливо актуального значення, – конституційний процес, електронне урядування, децентралізація влади та організація територіальних громад, пенсійна і земельна реформи, сприяння внутрішнім переселенцям з тимчасово окупованих територій щодо правових питань, працевлаштування, започаткування бізнесу, соціальної адаптації тощо та налагодження ефективних механізмів комунікації цієї категорії громадян з місцевими органами влади, обслуговування малозахисених верств населення.

Отже, бібліотеки функціонують у комунікаційній системі не лише як інформаційна база. Сьогодні вони позиціонують себе як соціально-комунікативний інститут і суб'єкт комунікації. Набуттю бібліотеками статусу суб'єктів комунікації сприяли розвиток інформаційної функції, виготовлення власної інформаційно-аналітичної продукції на основі опрацювання публікацій ЗМІ, а також створення комунікативного простору для культурного обміну і взаємодії, освіти, бізнесу, міжособистісного спілкування, набуття навичок роботи з інформацією, навчання протягом життя, поширення правових знань серед громадян і формування у них правової культури та активної правомірної поведінки, сприяння організації здорового способу життя, дозвілля тощо. Як комунікативний суб'єкт бібліотека має специфічні комунікативні властивості, які виріз-

няють її серед інших суб'єктів: зберігати інформацію та надавати до неї широкий і оперативний доступ, перетворювати її в потрібні споживачеві форми, кодувати та декодувати її за допомогою інформаційно-пошукових мов, створювати нові інформаційні продукти і послуги з метою задоволення різноманітних потреб користувачів.

Як зазначає академік О. Онищенко, «всі, хто шукає знання, інформацію, рано чи пізно, частіше чи рідше, але обов'язково згадує бібліотеку як центр інформаційних ресурсів». Тож розширюючи та облаштовуючи комунікативний простір у відповідь на запити користувачів, експерти бібліотечної справи отримують додаткові можливості для вивчення сьгоднішніх потреб кожної «з категорій відвідувачів бібліотеки», виявлення тенденцій, а також для прогнозування «можливих у перспективі інтересів», зумовлених цими тенденціями та глобалізаційними процесами сучасного світу [9, с. 4].

Доктор наук із соціальних комунікацій Г. Шемаєва, обґрунтовуючи коеволюційну стратегію розвитку бібліотек, у якій головними вважаються соціально-комунікаційні процеси, зазначає: «...Бібліотеки здебільшого адаптуються до нових технологій і комунікацій. Але адаптація – це завжди пасивність. Тому доцільно дотримувати позиції активних учасників технологічних, соціальних, культурних, комунікаційних та інших змін. Тобто подальший розвиток бібліотек залежить значною мірою від їх долученості до процесів формування інформаційно-комунікаційного простору та до активної участі в суспільних процесах, кожна – на своєму рівні. Акцент на випередження є умовою не тільки збереження бібліотекою свого місця в суспільстві, але і його зміцнення та сталого розвитку» [15, с. 74].

Таким чином, виявляючи себе як соціально-комунікативний інститут і суб'єкт комунікації, як складова стратегічних комунікацій, ініціатор та учасник процесів формування інформаційно-комунікативного простору, сучасна бібліотека забезпечує свою сталість і залишається необхідною та затребуваною на ринку інформаційних послуг.

Список бібліографічних посилань

1. Бібліотека – інформаційний центр розвитку громади: метод.-практ. поради / уклад. А. М. Янчук ; Упр. культури, національностей та релігій Хмельниць. ОДА ; ХОУНБ ім. М. Островського. Хмельницький, 2014. 28 с.
2. Взаємодія бібліотек та органів влади. *Краще в бібліотеках області*. 2013. Вип. 5–6. URL: https://lib.kherson.ua/vzaemodiya-bibliotek-ta-organiv-vladi_krashe5.htm.

3. Горовий В. Бібліотека в інформаційному суспільстві. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3025:biblioteka-v-informatsijnomu-suspilstvi&catid=81&Itemid=415.

4. Гранчак Т. Ігрові технології як інноваційний інструмент формування бібліотечно-інформаційного середовища управління знаннями. *Наука та інновації*. 2019. № 15 (2). С. 91–104.

5. Ільганаєва В. Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності. *Бібліотека ВУЗа на новому етапі розвитку соціальних комунікацій : матеріали міжнарод. науч.-практ. конф.* (Днепропетровск, 22–23 апр. 2010 г.). Днепропетровск : Изд-во Днепропетр. нац. ун-та залізнич. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2010. С. 10–14.

6. Кабаренкова Є. Бібліотека як універсальний інформаційно-комунікаційний центр поширення правових знань серед місцевої громади. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 52. С. 162–181. <https://doi.org/10.15407/np.52.162>.

7. Молодіжні простори в бібліотеках / УБА. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/375/Method.pdf>.

8. Онищенко О. Бібліотеки в цифровому середовищі: курс на індивідуальний інтегрований сервіс. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 53. С. 9–18.

9. Онищенко О. Бібліотека і «цифрове» покоління: нова ситуація – нові форми роботи (Доповідь, виголошена на Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору» 4 жовт. 2016 р.). *Бібл. вісн.* 2016. № 5. С. 3–5.

10. Печена А. Бібліотека в системі масової комунікації: тенденції і напрями розвитку. *Вісн. Книжк. палати*. 2013. № 10. С. 12–17.

11. Попова Д. У Святошинському районі відкрилася оновлена бібліотека. *Вечірній Київ*. 2020. 13.02. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news-u-svyatoshyns-komu-rayoni-vidkrylasya-onovlena-biblioteka>.

12. Соцков О. Коворкінг бібліотечний. *Бібліотечна енциклопедія Харківщини : регіональний корпоративний проєкт*. 2018. 21.06. Оновлено 29.08.2018. URL: <http://libenc.korolenko.kharkov.com/sotsiokulturna-diiialnist/kovorkinh-bibliotechnyi>.

13. Університетська бібліотека: нова сфера інформаційної взаємодії / за заг. ред. В. О. Ільганаєвої та Т. О. Колесникової. Дніпропетровськ, 2016. 204 с.

14. У столиці запускають «Сучасний бібліотечний простір». *Офіц. портал Києва*. 2017. 19 черв. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/u_stolitsi_zapustyat_suchasniy_bibliotechniy_prostir (дата доступу: 17.02.2020).

15. Шемаєва Г. Пошуки стратегій розвитку бібліотек: коеволюційний підхід. *Вісн. ХДАК*. 2017. Вип. 51. С. 68–78.
16. Building a Business at the Library. Princ. 2019. 13.06. URL: <https://princh.com/building-a-business-at-the-library/#.XRntXPkzaJA>.
17. Site Cuyahoga County Public Library. www.cuyahogalibrary.org. URL: <https://www.cuyahogalibrary.org/Services/Meeting-Rooms.aspx>.
18. Einasto O. Transforming library communication: From Gutenberg to Zuckerberg. *New Library World*. 2015. Vol. 116. No. 5/6. pp. 247–263.
19. Partnerships leading to Growth – EIFL & Aarhus Public Libraries. Princ. 2019. 8.08. URL: <https://princh.com/partnerships-leading-to-growth-eifl-aarhus-public-libraries/#.XVW0rbij-NB>.

References

1. Yanchuk, A. M. (Comp.). (2014). Biblioteka – informatsiyni tsentr rozvytku hromady [Library – Community Development Information Center]. Khmelnytskyi [in Ukrainian].
2. Vzaiemodiia bibliotek ta orhaniv vlady (2013). [Interaction of Libraries and Authorities]. *Krashche v bibliotekakh oblasti – Best in the Libraries of the Region*, 5–6. Retrieved from https://lib.kherson.ua/vzaemodiya-bibliotek-ta-organiv-vlady_krashe5.htm [in Ukrainian].
3. Horovyi, V. Biblioteka v informatsiinomu suspilstvi [Library in the information society]. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3025:biblioteka-v-informatsijnomu-suspilstvi&catid=81&Itemid=415 [in Ukrainian].
4. Hrachak, T. (2019). Ihrovi tekhnolohii yak innovatsiyni instrument formuvannia bibliotechno-informatsiinoho seredovyshcha upravlinnia znanniamy [Game technologies as an innovative tool for the formation of a library and information environment for knowledge management]. *Nauka i innovatsii – Science and Innovation*, 15 (2), 91–104 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/scine15.02.083>
5. Ilhanaieva, V. (2010). Misiia biblioteky v komunikatsiinomu prostori suchasnosti [Mission of the Library in the Communication Space of the Present]. Proceedings from The University Library at the New Stage of Social Communications Development '12: *Mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaia konferentsiia (2223 aprelia 2010 hoda) – International Scientific and Practical Conference*. (pp. 10–14). Dnepropetrovsk [in Ukrainian].
6. Kabarenkova, Ye. (2019). Biblioteka yak universalnyi informatsiino-komunikatsiyni tsentr poshyrennia pravovykh znan sered mistsevoi

hromady [A Library as Universal of Information and Communication Center of Dissemination of Legal Knowledge Among Local Community]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 52, 162–181. <https://doi.org/10.15407/np.52.162> [in Ukrainian].

7. Molodizhni prostory v bibliotekakh [Youth spaces in libraries]. (2018). *Ukrainska bibliotekna asotsiatsiia – Ukrainian Library Association*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/375/Method.pdf> [in Ukrainian].

8. Onyshchenko, O. (2019). Biblioteki v tsyfrovomu seredovyshti: kurs na individualnyi intehrovanyi servis [Libraries in Digital Environment: Course on Individual Integrated Service]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 53, 9–18. Kyiv [in Ukrainian].

9. Onyshchenko, O. (2016). Biblioteka i «tsyfrovo» pokolinnia: nova sytuatsiia – novi formy roboty [The Library and the Digital Generation: A New Situation – New Forms of Work]. *Biblioteknyi visnyk – Library Journal*, 5, 3–5 [in Ukrainian].

10. Pechena, A. (2013). Biblioteka v systemi masovoi komunikatsii: tendentsii i napriamy rozvytku [Library in the system of mass communication: tendencies and directions of development]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Bulletin of Book Chamber*, 10, 12–17 [in Ukrainian].

11. Popova, D. (2020). U Sviatoshynskom raioni vidkrylasia onovlena biblioteka [In the Svyatoshynsky district, an updated library was opened]. *Vechirniy Kyiv – Evening Kiev*. Retrieved from <https://vechirniy.kyiv.ua/news/u-svyatoshyns-komu-rayoni-vidkrylasia-onovlena-biblioteka> [in Ukrainian].

12. Sotskov, O. (2018). Kovorkinh biblioteknyi [Library coworking]. *Bibliotekna entsyklopediia Kharkivshchyny – Library Encyclopedia of Kharkiv Region*. Retrieved from <http://libenc.korolenko.kharkov.com/sotsiokulturna-diialnist/kovorkinh-biblioteknyi> [in Ukrainian].

13. Ilhanayeva, V. O. , Kolesnykova, T. O. (Eds.). (2016). Universytetska biblioteka: nova sfera informatsiinoi vzaïemodii [University Library: A New Sphere of Information Interaction]. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

14. U stolytsi zapustiat «Suchasnyi biblioteknyi prostir» (2017). [«Modern library space» will be launched in the capital]. *kyivcity.gov.ua*. Retrieved from https://kyivcity.gov.ua/news/u_stolitsi_zapustyat_suchasnyy_biblioteknyi_prostir (Last accessed: 17.02.2020) [in Ukrainian].

15. Shemaïeva, H. (2017). Poshuky stratehii rozvytku bibliotek: koevoliutsiinyi pidkhid [The search for the strategies of the development of libraries:

a co-evolutionary approach]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, 51, 68–78 [in Ukrainian].

16. Building a Business at the Library (2019). *princh.com*. Retrieved from <https://princh.com/building-a-business-at-the-library/#.XRNtXPkzaJA> [in English].

17. Site of Cuyahoga County Public Library. *cuyahogalibrary.org*. Retrieved from <https://www.cuyahogalibrary.org/Services/Meeting-Rooms.aspx> [in English].

18. Einasto, O. (2015). Transforming library communication: From Gutenberg to Zuckerberg. *New Library World*, 116 (5/6), 247–263 [in English]. <https://doi.org/10.1108/NLW-05-2014-0055>.

19. Partnerships leading to Growth – EIFL and Aarhus Public Libraries (2019). *princh.com*. Retrieved from <https://princh.com/partnerships-leading-to-growth-eifl-aarhus-public-libraries/#.XVW0rbij-NB> [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.03.2020.

Liudmyla Sisina,

Chief Bibliographer,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: milamila1951@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5032-3989>

Library Communicative Space in the beginning of the XXI century

A sample survey of Ukrainian and foreign libraries sites was conducted, which shows that social transformations and constant improvement of Internet technologies, while offering various means of creating and presenting information in communication channels, cause corresponding changes in the libraries communicative activity. Modern libraries combine traditional and new library communication practices: oral, documentary and digital (electronic). It allows them to expand their communication space – real and virtual.

The variety of communicative practices for legal, economic, cultural, educational subjects offered by libraries, is noted. The nature and content of communication practices are determined by the purpose of activity, the number of users and the level of users' skills, the format of interaction (traditional or virtual). Communicative practices of libraries are realized in a certain socio-cultural environment, which, on the one hand, determines their nature, and on the other – feels the communicative influence of the book collections themselves.

Attention is drawn to the tendency to create youth spaces in Ukrainian libraries – a free environment for communication, social initiatives, cooperation, learning,

creativity and active, meaningful and quality leisure. It is concluded that the potential of library collections, its own information and analytical products provide quick access to arrays of electronic information, service practice, focused on the needs of different users groups, contribute to the expansion of library communication space, its content and organization of communication centers for intellectual development, cultural exchange and interaction, education, business, interpersonal communication, leisure, etc.

Establishing effective information and communication interaction between its participants in the library system ensures its sustainability and further development of the library as a source of reliable information resources.

Keywords: strategic communications, communicative practices, communicative experience, communicative space, communicative policy, subject of communication, scientific communications.